

ETAPELE EVOLUȚIEI CULTURALE A UNUI SAT DIN CÎMPIA BĂRĂGANULUI

Dr. Carmen Furtună, Gabriela Jelea-Vancea

Interesul pentru studierea satelor noi este cu totul deosebit, deoarece permite înțelegerea modului în care se formează culturile locale, pornind de la tradițiile cu care oamenii au venit din alte părți (din vechile lor așezări) și de la modul în care acestea au evoluat în contact cu solicitările inedite ale mediului natural și social în care s-au fixat. Atunci cînd este vorba de sate vechi sau foarte vechi, ca cele din Banat, în care nu mai există decît urme ale vechilor culturi adunate la un loc, sau de cele din zona colinară a Munteniei, a căror origine ardelenască rămîne și ea destul de vagă în memoria oamenilor, procesul intim al contactului dintre culturi este mai dificil de cercetat. El s-a produs de mult, cu secole în urmă. Cîmpia Bărăganului este singura zonă a țării în care „întemeierea” poate fi surprinsă în formele ei mai recente, deoarece aici au apărut mase mari de împroprietăriți după primul război mondial, iar unii dintre primii veniți mai trăiesc și azi.

Satul Vintilești (comuna Bordei Verde, județul Brăila) este una din localitățile noi, formată în întregime din oameni veniți „de la munte” după primul război mondial și asupra lui ne-am concentrat atenția pentru a surprinde procesul evoluției culturale, care s-a declanșat odată cu așezarea oamenilor în noua vatră a satului. Așa cum rezultă din datele oferite de memoria colectivă, noii locuitori apar în vatra satului în două valuri: primul, în 1926, al doilea, în 1927. Împroprietărirea se realizase mai de mult, dar oamenii au pendulat cîțiva ani între satele de origine și noile pămînturi, pînă au căpătat vatră de sat și s-au putut stabili definitiv. Știm astăzi cu destulă precizie numărul și locul de origine al celor împroprietăriți. Primii locuitori erau din Vintilă Vodă, județul Buzău, au urmat, la rînd, alți 18 din aceeași comună; au venit apoi 16 din comuna Vadul Sorești (județul Buzău), 8 din comuna Pîrscov (județul Buzău), 3 din Gura Teghii (județul Buzău), 5 din diferite comune ale județului Prahova. În total, 54 de locuitori au apărut pe o vatră de sat nouă, alături de alta veche, aparținînd unei comune vecine vechi, denumită Bordei Verde. Noii locuitori s-au grupat după origine și s-au pregătit să facă față noilor condiții de viață. Ca grup, acești oameni aveau caracteristici comune, dar și diferite. Cele comune: veneau din sate aparținînd aceleiași zone, veneau în pîlcuri, erau legați adesea prin relații de rudenie, erau veterani de război sau urmași ai celor căzuți pe front, erau cu familii întemeiate, de regulă, veneau dintr-o zonă cu o cultură relativ uniformă, aveau aceleași dificultăți de înfruntat, erau săraci în satele lor de origine, fuseseră adesea dijmași pe moșile boierești și pendulaseră mult

între cîmpie și deal. Diferențele erau și ele importante : fiecare sat de origine își avea tradițiile lui și, la fel, familiile respective, greutatea familiale difereau și ele ca și priceperea de a le face față, apoi forța de muncă etc.

Ajunși în vatra noului sat (cărui i-au dat numele Vintilești, după numele satului din care veniseră cei mai mulți, Vintilă Vodă), cîțiva factori s-au dovedit hotărîtori pentru unificarea spirituală a comunității : greutățile începutului, noile condiții de viață, specificul muncilor cîmpului și ostilitatea vecinilor. Noii veniți nu cunoșteau îndeajuns mediul în care se instalaseră, uneltele erau în parte diferite, la fel, animalele de muncă. La cîmp, chiar anotimpurile arătau altfel, îmbrăcămîntea era și ea diferită, pînă și mersul trebuia schimbat („la munte și deal se călca pe vîrfurile picioarelor la ureuș și pe călcîie la coboriș, la cîmp se călca pe toată talpa piciorului”).

Noii veniți au dus-o greu la început : au dormit sub coviltire pînă au reușit să-și facă primele bordeie, a urmat apoi construirea caselor cu lemne aduse de la munte și, treptat, „s-au așezat”, au intrat într-un nou rost.

Toate aceste împrejurări i-au unit pe locuitori, dar la această unitate a contribuit, într-o mare măsură, ostilitatea localnicilor, a celor din Bordei Verde. Venirea lor în masă „de la munte” și așezarea la marginea unui sat vechi, cu alte tradiții și cu alte interese, nu putea să nu ducă la tensiuni și conflicte. „Băștinășii”, cei din Bordei Verde, aveau pămînturi mai multe, gospodării mai vechi și bine întocmite, erau mai bogați și mai bine adaptați condițiilor de viață ale cîmpului (alte obiceiuri alimentare, contacte stabile cu piața Brăilei, de unde preluaseră „moda nemțească”, renunțînd aproape complet la portul tradițional și la prelucrarea lînei, pe care o vindeau acum și cumpărau haine de la tîrg). Noii veniți le reduceau posibilitățile de a-și extinde în viitor suprafețele de pămînt, accesul la izlazurile existente etc. Pe de altă parte, deși redușica număr, noii veniți nu erau nici ei orice fel de oameni „de la munte”, ei cei care se hotărîseră să-și părăsească satele de origine din cauza sărăciei, dar și pentru că se dovediseră în stare să-și schimbe vechiul mod de viață.

Conflictul a fost puternic și a durat mult timp. Localnicii le ziceau celor din Vintilești „opincari” (pentru că erau îmbrăcați în portul lor de la munte, iar în picioare purtau opinci ; cei din Bordei Verde trecuseră de mult la „ghete”), „cocoreți” (înainte de împroprietărire, veneau la cîmp pentru dijmă odată cu cocorii), „ciulani” (scaieți aduși de vînt), „prunari” (veniți din zone cunoscute pentru livezile de pruni). Vintileștenii, la rîndul lor, le spuneau „cojani” (în înțelegerea lor, cuvîntul avea sens de leneș și nepriceput) sau „tătari” (fiindcă locuiseră altădată în fosta raia a Brăilei).

Dar conflictul nu s-a rezumat la porecle. Cei ce aveau nevoie de acte de la primăria din Bordei Verde „erau jumulți rău”, se uitau urît unii la alții și se băteau adesea. Cele mai multe bătăi aveau loc pe cîmp, cînd se întîlneau întîmplător, și atunci cei din Bordei Verde ieșeau învingători, fiindcă aveau cai (cei de la munte veniseră mai ales cu boi), îi puteau goni pe cei din Vintilești și bate cu biciul, de la distanță. Motivul direct era trecerea „muntenilor” cu vitele peste pămînturile celor din Bordei Verde (pînă s-au fixat drumurile), dar se încăierau și la horă, „mîncau bătaie cu schimbul”, după cum hora avea loc într-unul sau altul din cele două sate.

Treptat, însă, conflictele au încetat, împrumuturile culturale reciproce devenind regulă. Cooperativizarea agriculturii și unificarea deplină a celor două localități (astăzi, Vintilești este o prelungire a satului Bordei Verde) au șters și ultimele urme de rivalitate. Fostul președinte al cooperativei agricole de producție ne-a lămurit deplin asupra faptului: „Și azi — ne spune el — cîte un bătrîn mai mirie, dar cine îl mai ia în seamă? S-au stîns cu totul vechile tensiuni”. Următoarea întîmplare, povestită de același interlocutor, își are tîlcul ei în această privință: „S'a fost unul din cei care m-a gonit cu calul pe cîmp nu odată, dar eu l-am băgat în colectiv. M-am dus la el cu munca de lămurire: — Am venit să-ți iau caii ăia cu care m-ai gonit cînd eram tineri — i-am zis și am ris. — Bine că nu vrei să-mi iei pielea — mi-a răspuns el, tot rîzînd. — Ce să fac eu ea? De cai are nevoie colectivul. Nici cu pielea mea și nici cu a ta n-are ce face. — Atunci, lasă caii, că-i aduc eu singur și fără tine. Nu ți-i dau din curte, să nu-ți vină vreun gînd. Am ris amîndoi și am colaborat foarte bine în colectiv”.

Este interesant de remarcat și faptul că adolescenții nu mai știu nimic despre vechile conflicte. Unii au auzit vag despre ele, pîrîndu-li-se ciudat și amuzant că au putut exista neînțelegeri între niște oameni care astăzi lucrează în aceeași cooperativă de producție și locuiesc, de fapt, în același sat. Demonstrația cea mai convingătoare a depășirii vechilor stări de lucruri o constituie însă analiza preferințelor culturale care, practic, sînt aceleași atît în Vintilești, cît și în Bordei Verde.

Și, totuși, nu se poate vorbi de o dispariție a culturii „muntenilor” din Vintilești în raport cu cea a „cojanilor” din Bordei Verde. Unele tipare culturale s-au păstrat încă. Și azi, cei din Vintilești sînt mai tradiționaliști, au mai mulți copii, comunitatea lor este mai încheagată. Există, apoi, opinia că sînt mai statornici în atitudini și se țin de cuvînt. Le-a rămas și dorul de locurile natale („Și azi mi-e dor de Vintilă Vodă”, ne spune un bătrîn; „Mi-e dor de munte, de potecile de pe acolo, de apa curată și de frumusețea locurilor”). Dar domină „preluările reciproce”. „Noi am adus nu numai casa de la munte — ne spune o bătrînă —, ci și meșterii în stare să o ridice; aceștia au lucrat apoi și la vecini, la cei din Bordei Verde, fiindcă aceștia aveau casele mai mici și mai puțin arătoase ca ale noastre. De aia, dacă azi te uiți la case, nu-ți mai dai seama că două feluri de oameni locuiesc în ele. Le-au făcut aceeași meșteri, după același tipar”. Și războaiele de țesut se aduceau tot de la munte și așa și le-au procurat și cei din Bordei Verde. „Eu le zic și azi la băieți — ne spune o altă bătrînă din Bordei Verde —, luați fete din Vintilești, că sînt vrednice, au apucătura asta de la munte”.

În cazul satului Vintilești se pot reconstitui unele reguli ale contactului dintre culturi. Mai întîi, *unificarea unor frînturi culturale* pentru a face față noilor cerințe, apoi *conflicțul cu vecinii*, urmează *schimbul reciproc de valori și realizarea unui anumit echilibru cultural nou*. Însă, dăinuirea unor valori culturale vechi rămîne un fapt și azi, deși într-o formă marginalizată. În această formă, ele pot dăinui multă vreme, oricînd pot înflori, dacă condițiile o cer. Există o realitate culturală și există o memorie culturală; „răsadurile culturale” par a-și păstra multă vreme, în memoria colectivă, urmele vechii lor origini și pot oricînd să crească în forme apropiate de cele din trecut.

Dar astfel de condiții nu mai există azi în Vintilești, încît problema rămîne de natură pur teoretică.

Cele patru etape în care s-a produs constituirea actualei culturi locale din localitatea Bordei Verde („cartierul” Vintilești) nu sînt general valabile. În alte localități ale cîmpiei, eterogenitatea culturilor originare a dus la *anularea specificului* lor și la *preluarea modernismului*, deoarece amestecul s-a produs în vremea noastră, iar ostilitatea vecinilor n-a existat. Se cunosc și cazuri în care, fiind în minoritate, localnicii au preluat cultura „muntenilor” sau invers : aceștia din urmă, fiind puțin numeroși, s-au integrat în culturile locale. Într-o vreme în care amestecul culturilor continuă, astfel de analize constituie o bază temeinică pentru înțelegerea a ceea ce se petrece sub ochii noștri și pentru a elabora, pe această bază, strategii eficiente de intervenție constructivă în dinamica culturilor locale. Este tocmai ceea ce se petrece azi în Bordei Verde. Manifestările culturale sînt azi comune tuturor locuitorilor și se caracterizează prin forme de participare noi, specifice vremii noastre. Ceea ce nu înseamnă, însă, că vechea cultură a Vintileștilor s-a pierdut ; de fapt, ea s-a combinat cu cea locală, evoluînd împreună în alte condiții social-istorice, preluînd valori noi și îmbogățindu-se continuu. Diferențele care se mențin între cele două părți ale localității nu mai pot fi înțelese ca diferențe culturale între comunități, ci doar ca diferențe între grupurile aceleiași comunități sau între familiile aceluiași grup, mai ales din pricina amestecurilor matrimoniale, frecvente după al doilea război mondial.

Localitatea Bordei Verde, în care este integrat azi și fostul sat Vintilești, a trecut, de fapt, de faza contactelor dintre culturile locale. Ea se confruntă cu modernizarea în ritm rapid a modului de viață. Procesul de unificare a culturilor „muntene”, pentru a face față dificultăților locale, se reproduce azi la un alt nivel al evoluției. Acum se unesc fostele culturi în conflict pentru a se adapta împreună cerințelor modernismului. În această perspectivă nouă, etapele evoluției culturii fostului sat Vintilești se complică : unificarea inițială, urmată de conflictul cu cea vecină, a bordeienilor, a ajuns la schimbul reciproc de valori și realizarea unui echilibru cultural nou. Dar procesul evoluției continuă. În fața exigențelor modernismului, procesul de unificare se accentuează și urmează alte faze de evoluție în contact cu noile cerințe. Etapele modernizării sînt principial diferite de cele specifice contactului dintre culturile tradiționale. În general, nu mai avem de-a face cu schimburile între culturi, ci cu cedări, pas cu pas, în fața noului și cu problema valorilor „de nucleu” ale fiecărei culturi care rezistă în fața modernismului, impunîndu-i chiar anumite tipare sau cadre de manifestare.

Deși procesul de unificare este în desfășurare, el nu înseamnă că procesul de schimburi între culturi a încetat. El continuă să existe, dar într-o formă nouă, adaptată la noile condiții.

Unul din aspectele importante ale evoluției culturale este schimbarea modului de viață. Acest lucru este evident în localitatea Bordei Verde, unde procesul de unificare este în desfășurare. El nu înseamnă că procesul de schimburi între culturi a încetat. El continuă să existe, dar într-o formă nouă, adaptată la noile condiții.

„VINTILEȘTI, LOCALITATEA DE LA BORDI VERDE, JUDEȚUL BACĂU, ROMANIA, 1978